

Yunus Emre'nin Şiirlerinde Deniz ¹

Emel NALÇACIGİL ÇOPUR ²

Başvuru Tarihi: 07.11.2021

Kabul Tarihi: 01.01.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Yunus Emre, Türk milletinin mümtaz mütefekkir ve şairidir. O yaşadığı dönemde sadece Anadolu'nun değil dünyanın da onun gibi aydınlara muhtaç olduğu zamanda yaşayan hâcedir. O döneminde insanların Tanrı-evren, Tanrı-insan ilişkileri gibi ilâhiyata dair merak ettiği konularda dinî terimleri, dervişlik aşamasında yaşadığı tecrübeleri temel alarak tasavvuf dilinde remizlerle anlatan örnek bir sûfidir. Zengin terim, alegori dünyasına sahip olan tasavvuf dilinde ise deniz önemli bir teşbih unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim deniz; insan algılarının anlamakta zorlanacağı, aşkın ve dünyadan bütünüyle bağımsız Tanrı'ya ve sûfilerin Allah'a ulaşmada kat ettikleri aşamaları ifade etmede kullanılan ibaredir. Dolayısıyla bu makalede Yunus Emre Divanı'nda çeşitli teşbihlerden oluşan deniz konusunun incelenmesi hedeflenmiştir. Yunus Emre Divanı'nın titizlikle tetkik edilmesi neticesinde yirmi manzumede denizin çeşitli imgelerle ifade edildiği gözlenmiştir. Bu manzumelerde Yunus Emre denizi Yüce Allah'ın kudretini ifade etmede benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Ayrıca ünlü şairin şiirlerinde denizin Dünya'da yer alan yedi deniz, yedi iklim gibi yedi su ve yedi kara parçalarını da tanımlamada kullandığı tespit edilmiştir. Çalışma tasavvufa ve edebiyat bilimine ait çeşitli kitap ve makaleler aracılığıyla Yunus Emre'nin dilinden teşbih unsuru olarak kullanılan denizi ihtiva eden beyitlerin yorumlanmasıyla tamamlanmıştır. Böylece Türk edebiyatının kurucusu Yunus Emre'nin fikir dünyasına daha fazla vakıf olmak, klasik Türk edebiyatında deniz tasavvurunun belirlenmesi ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Yunus Emre, Divan, Tasavvuf, Remz, Deniz

Atıf: Nalçacıgil Çopur, E. (2022). Yunus Emre'nin şiirlerinde deniz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 65-82.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Bölümü-Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, emelcopur@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3395-1286

Sea in Yunus Emre's Poems

Emel NALÇACIGİL ÇOPUR³

Submitted by: 07.11.2021

Accepted by: 01.01.2022

Article Type: Research Article

Abstract

Yunus Emre is a distinguished Turkish thinker and poet. He is considered a teacher living at a time when not only Anatolia but also the world needed intellectuals like him. He is an exemplary Sufi clarifying religious subjects that people were curious about, such as God-universe or God-human relations, using symbols and a Sufist language based on his experiences in his fakirism. In the language of Sufism, a world of terms and allegories, the sea appears as an essential element of simile. Indeed, the sea is a term used to express God, transcendent, utterly independent of the world, and beyond human perception, and the stages Sufis have gone through in reaching God. Therefore, this paper aimed to explore "sea," consisting of various similes in Yunus Emre's Divan. As a result of a meticulous examination of his work, we discovered twenty poems to describe the sea. In these poems, Yunus Emre touched upon the sea as an element of simile to express the might of Almighty God. In addition, the sea was used to describe the seven seas, seven climate zones, and seven continents in the world. Then, we finalized the paper by interpreting the couplets describing the sea from Yunus Emre's perspective through various books and articles on Sufism and literature. Overall, we hoped to become more familiar with the intellectual world of Yunus Emre, the founder of classical Turkish literature.

Keywords: *Classical Turkish Literature, Yunus Emre, Divan, Sufism, Symbol, Sea*

³ Akdeniz University Faculty of Education Turkish Education Department, emelcopur@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3395-1286

Giriş

Yunus Emre Türk edebiyatının, düşünce dünyasının mümtaz şair ve mütefekkirlerinden biridir. Yunus Emre doğuda mezhep ayrımları, taht kavgaları sürerken batıda derebeyliğin yayılıp haçlı seferleriyle cennetin vaat edildiği dönemde yaşayan, mısralarıyla edebî var olma mertebesine yükselen şairdir. Yunus Emre bu zorlu yıllarda kaynağını İslâm'dan alan tasavvufî görüş doğrultusunda yazdığı şiirleri aracılığıyla tüm insanları kucaklayan rehber olmuştur. Oldukça sade Türkçe ile yazdığı manzumeleri; Hint-İran, Yunan-Roma mitolojileri ve skolastik bilgi telakkilerinin tasavvufî görüşe uyarlanmasından oluşmaktadır. Aslında her sanat eseri varlık ve kâinatın tasavvurudur görüşünden hareketle Yunus Emre şiirleriyle Anadolu'da İslâm medeniyeti üzerinde yükselen tasavvufî sanatın/edebiyatın kurucusudur (Gölpınarlı, 1971, s. 5).

İnsan algılarının çok ötesinde, bilgi neticesinde bilinmesi imkânsız varlık olan Tanrı ve ilâhiyata dair konular hakkında mutlak bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Aşkın bir varlık olan Tanrı hakkında konuşmak için dervişlik aşamasında yaşanan tecrübelerle ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim düşünürlerin ifadesiyle din; tabiatın izahını sebep-sonuç ilişkisinde arayan ne fizik ne kimyadır. Din, insanın yaratıcısına ulaşmaya çalıştığı tecrübenin, imanın yorumlanmasını ihtiva eden değerler bütünüdür. İnsan, Tanrı'yı ancak böyle bir tecrübe bütünlüğüne dayalı anlamlılık içinde idrak edebilir. Bu bağlamda ilâhiyata özgü konular, gerçek dünyada nesnel karşılığı olan ifadelerle ancak tasavvuf diliyle ifade edilir. Çünkü dünyaya olan beden bağından kurtulmayı, bir takım nefis eğitimi almayı isteyen sûfiler, eksiklikten kaçıp mükemmele meylederler. Böylece onlar tasavvuf dili ile zihnin yaratıcı gücünden kaynaklanan metafizik olguları yorumlarlar (Koç, 2017, s. 194-201). Bu yorumlamalarda elbette teşbihler söz konusudur. Nitekim Aristoteles'in poetikası üzerine İslâm estetiğinde yükselen şiir sanatı; tahyil/fikir, muhâkât/hikâye anlatma ve tasvir/teşbih üzerine kurulan özel bir forma sahiptir. Böylece şiir; soyut fikirlerin dokunabilen, duyulur formlar aracılığıyla takdim edilmesini sağlar. Bu husus şairin ifade gücüne zenginlik katarken halkın da şiiri anlama kabiliyetini artırır (Taşkent, 2012, s. 56).

Kaynağını İslâm'dan alan tasavvuf dilinde mutasavvif şairlerin ifade etmek istedikleri, dış duyulardan bağımsız ancak onlar kadar doğal bir iç aydınlanma ve varoluş tarzıdır. Çünkü onlar için kâinattaki tüm varlıklar Allah'ın eseri dolayısıyla Allah'ın tecellisidir. İşte Yunus Emre'nin şiirlerinin çoğu da Allah'ın tüm âlemi kuşattığı bilinciyle aslı düzeyde yaşanmış dinî tecrübelerinin ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Koç, 2013, s. 29). Şairin şiirlerinde tecrübelerini aktarma aracı olarak kullandığı en önemli mekânlardan birisi denizdir. Deniz; Türk edebiyatında şairlerin duygularını, tecrübelerini sıklıkla ifade etmede kullandıkları mekânsal remizdir. Mutasavvif şairlerce oldukça önemli olmasının yanında deniz, insanı rahatlatan, huzur veren yönüyle de her şairin şiirinde kullandığı imgedir (Gider, 2107, s. 22-36). Bunun yanında son zamanlarda yapılan alan çalışmaları doğrultusunda divan şiirinde deniz imgesinin şiir öğretiminde oldukça önemli bir unsur olduğu tespit edilmiştir (Mutlu, 2012, s. 202). Zikredilen saiklerden hareketle bu makalede Yunus Emre'nin şiirlerindeki deniz imgesi konu edilmiştir.

Tasavvufî görüşte deniz, özellikle *De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave etsek (denizlere deniz katsak); Rabbimin sözleri tükenmeden önce denizler tükenirdi."* Kehf suresi 109. ayet mealinden hareketle Allah'ın yüceliği, kudretinin kaynağı olarak kabul edilmiştir. Kara parçasının bitiminde başlayan büyük su kütesinin enginliğine vurguda bulunularak deniz ile İlâhî ilmin sınırsızlığı aynı zamanda âlemdeki tecellileri kalp gözüyle görebilen insan-ı kâmil ifade edilmiştir (Uludağ, 2005, s. 104).

Bunların yanında tasavvufta vahdet-i vücûd nazariyesi açıklanırken deniz; Vücud-ı Mutlak olan Allah'ı, Allah'ın sonsuz zat ve makâmını/vahdeti temsil eder. Ayrıca sûfiler varlığın bir olduğunu kesretin görünürde kaldığını ifade etmek için denizi sembol olarak kullanmışlardır Dolayısıyla hakikat ehli Allah'ı deniz; kâinatı ise pek çok varlığı barındırması sebebiyle denizin dalgaları olarak görmüşlerdir (Üstüner, 2008, s. 285).

Geniş konu yelpazesi, derin anlam dünyasına sahip tasavvufî görüşle beslenen Türk edebiyatında deniz, yukarıda izah edilmeye çalışılan hususların yanında özellikle sûfîlerin hakikî aşkı vasıflandırmalarında da kullanılan önemli bir teşbih unsurudur (Pala, 1995, s. 137).

Klasik Türk edebiyatında mutasavvıfların ötesinde hemen hemen her şairin duyularını, aşklarını anlatarak insanların bilgilenmesine katkı sağlayan mekânlardan biri de denizdir. Dolayısıyla mekânların incelenmesi; şairlerin fikir dünyalarının anlaşılmasına katkı sağlayacağından Türk edebiyatının kurucusu kabul edilen *Yunus Emre Divanı*'nda deniz imgesinin incelenmesi gerek ünlü şairin felsefesini gerek Türk edebiyatının özünü anlamak açısından son derece önem arz etmektedir. Makale sınırlarını aşmamak adına yazıda *Yunus Emre Divanı*'nda deniz incelenmiştir.

Makalede beyitler aktarılırken Yunus Emre Divanı'nın Mustafa Tatçı tarafından 2014 yılında yapılan neşri esas alınmıştır. Konu incelemesinde zikredilen ayetlerde ise Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'ndan çıkan meal esas alınmıştır.

Literatür Taraması

Türk milletinin kalbinde müstesna konuma sahip Yunus Emre'nin eserleri birçok araştırmacı tarafından günümüz Türkçesine kazandırılmıştır (Gölpınarlı, 1971, s. 1-116; Timurtaş, 1972, s. 1-237; Özçelik, 2010, s. 1-241; Tatçı, 2008, s. 1-174; Tatçı, 2014, s. 1-1074; Tatçı, 2019, s. 1-220; Tatçı, 2020, s. 1-80; Tatçı, 2021, s. 1-660). Bu manzumelerden hareketle Türk edebiyatında Yunus Emre'nin mana dünyasını keşfeden; nebatlar, insan, insan-doğa, sevgi, sabır, hoşgörü, dervişlik, ahlâk, askerlik, mekânlar, savaş, söz özelliği, ölüm, çeşitli kısas ve edebî sanatlar üzerine çok değerli çalışmalar yapılmıştır (Kaplan, 1955, s. 45-56; Öney, 1973, s. 9-14; Buran, 1991, s. 117-131; Ünver, 2006, s. 489-498; Çelik, 2007, s. 83-92; Tatçı, 2007, s. 740-749; Selçuk, 2008, s. 116-124; Kaya, 2009, s. 1-60; Kurnaz, 2009, s. 147-160; Şanlı, 2009, s. 955-961; Saraç, 2000, s. 135-154; Doğru, 2011, s. 245-280; Erdoğan, 2011, s. 106-120; Yeter, 2011, s. 141-154; Sevgi, 2012, s. 99-103; Çukurlu, 2013, s. 29-35; Kaval, 2013, s. 101-122; Onat Çakıroğlu, 2013, s. 1-7; Yılmaz, 2013, s. 153-168; Köksal, 2014, s. 143-1174; Çelepi, 2016, s. 111-134; Ospanova, 2016, s. 131-149; Şanlı ve Dayanç, 2016, s. 567-582; Gürçay, 2017, s. 23-37; Kotan, 2017, s. 242-270; Köksal, 2017, s. 163-209; Şihiveya, 2017, s. 37-53; Tavukçu, 2017, s. 15-17; Kaplan, 2018, s. 155-166; Açıkgöz, 2020, s. 1-135; Akyüz, Öztokmak; 2020, s. 21-40; Altun, 2020, s. 1673-1694; Özdemir, 2020, s. 493-518; Uğur, 2020, s. 323-331). Ayrıca Yunus Emre, yaşadığı dönem itibarıyla sadece Anadolu'da değil dünyada insanların bilgisine muhtaç olduğu zaman diliminde tasavvufî ve felsefî açıdan insanlara mürşit olmuştur. Ünlü şairin şiirleri, Batı dillerinden özellikle Fransızcaya çevrilerek o dil alanındaki çalışmalara da hayat vermiştir (Tuncel, 1971, s. 1-50; Coşkun, 2018, s. 38-55). Ancak şiirlerinde tasavvufî manada güre bir lirizmi kaynaştıran Yunus Emre'nin dilinde günümüze kadar deniz ile ilgili bir şiir üzerinden göstergebilimsel bir makale ile şairin yedi deniz algısı üzerinden hakikat arayışını konu edinen diğer bir çalışma yapıldığı tespit edilmiştir (Gürçay, 2017, s. 23-37; Deveci, 2021, s. 455-466). Bu durum bizde konunun ele alınmasının gerekli olduğu kanaatini doğurmuş, son zamanlarda yapılan divan şiirinde deniz imgesi ve bunun şiir öğretiminde kullanımına ilişkin alan çalışması (Mutlu, 2012, s. 1-202) da konunun önemi ve incelenmesinin yerinde olacağına ilişkin fikrimizi pekiştirmiştir.

Yöntem

Makalede, nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Bu çalışma, kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir. Makale için öncelikle *Yunus Emre Divanı* ile ilgili alan çalışmaları titizlikle incelenmiştir. İnceleme neticesinde Türk edebiyatında mutasavvıf şairlerin özellikle Yunus Emre gibi edebiyatın kurucusu bir şairin dilinden deniz tasavvurunun bu edebiyat için oldukça önemli olduğu kanaatine varılmıştır. Bu fikirden yola çıkılarak *Yunus Emre Divanı*'nda deniz ibaresinin zikredildiği tüm beyitler fişlenmiştir. Fişleme yapılırken bazı beyitlerin merhûn beyit olduğu dolayısıyla deniz ibaresi geçmemesine rağmen çalışmada o manzumelerin de yer alması gerektiği düşünülmüştür. Çalışmanın bu aşamasında makalede yer alması gereken tüm manzumeler bir araya getirilmiştir.

Yunus Emre Divanı'nda deniz ibaresi ve ibarenin zikredildiği bazı şiirleri anlamca tamamlayan/merhûn beyitler fişlenmiştir. Ardından şairin öncelikle deniz ibaresiyle Allah'ın sınırsız kudretini bildiren manzumeler tarafımızdan yorumlanmıştır. Allah'ın kudretinin ifade edildiği şiirlerden sonra Yunus Emre'nin tasavvufi öğretide yaşadığı aşk aşamalarını anlatan diğer manzumeler, onların yorumları çeşitli ansiklopedi ve alana kaynaklık eden çalışmalarla tamamlanmıştır.

Yunus Emre, şiirlerinde okuyucusuna kelimelerin terim anlamlarını çeşitli teşbihlerle anlatan şairdir. Aşağıdaki beyitte geçen *şer'*; su kanalı yolu, ark demektir. Tasavvufi ıstilahta insanın bedeni ve dünyasıyla ilgili zahiri fıkıh kaideleridir. Sûfiler beden ve dünya hakkında zahiri, *şer'*i hükümlere şeriat veya fıkıh; ahiretle ilgili bîatını ve sırrı/derûni hükümlere hakikat, tasavvuf adı verirler. Dolayısıyla cumhurun görüşüne göre İslâm dininin zahiri hükümlerine şeriat/fıkıh; bîatını hükümlerine hakikat/tasavvuf denilir. Bu bağlamda şeriatın hükümleri tüm inanan insanları kapsarken hakikatin hükümleri özeldir, sadece seçkinlere hastır. Kulluğun gereğini yerine getirme anlamında şeriat ile ulûhiyeti temaşa etmek anlamına gelen hakikat her iki terim de birbirini destekler mahiyettedir (Uludağ, 2005, s. 332). Şiirde derûnî hükümleri ifade eden *hakikat*; *deryâ* ile temel anlamı dalga olan *mevc*; mecazen celâlî tecelliler ve çokluk âlemi yani kâinatır (Tatçı, 2014, s. 863). Yunus Emre, aşağıdaki beyitte *şer'*i hükümleri ihtiva eden şeriatı gemiye; derûnî hükümlerden oluşan hakikati ise denize benzeter. Bir sonraki beyitte ise şeriat gemisinin tahtaları ne kadar sağlam olsa da denizdeki dalgaların *şer'*i hükümleri parçalayacağını anlatır. Dolayısıyla denizin kuşatıcı olmasından hareketle bîatını hükümlerin önemine vurguda bulunur. Çünkü İslâm; iyiliği emretmek, kötülüklerden uzak kalmak; emr-i bi'l-marûf nehy-i ani'l-münker üzerine kuruludur. Bu durum tasavvufi ıstilahta havf u recâ; korku ve ümit yoludur (Diriöz, 2018, s. 145). Böylece Yunus Emre şiirinde leff ü neşr sanatı ile tenâsübü uygulayarak konuyu anlatır:

*Şer'ile hakîkatün vasfını eydem sana
Şerî'at bir gemidür hakîkat deryâsıdur*

*Niçe ki muhkemise tahtaları geminün
Mevc uricagaz deniz anı uşanasıdur (29/5-6)*

Görüntüsü ile insanda estetik haz uyandıran, rahatlatan deniz; tasavvufî manada Yüce Allah'ın sonsuz kudretinin tecellisi, hikmetiyle kâinatın her zerresine hâkimiyetini bildirir. Tasavvufu beslenen klasik Türk edebiyatında da çeşitli teşbihlerle deniz; şairlerin Allah'a duydukları aşkı ve metafizik konularını ifade etmede kullanılır. Yapılan benzetmelerde deniz su, balık ve aşk gibi ilgili kelimelerinin şiirde kullanılmasıyla tenâsüb sanatı gerçekleştirilir. Ayrıca Kur'an beyanında insanlar fakir; onları yaratan Allah her türlü eksiklik ve noksanlıktan uzak olması sebebiyle zengindir. İnsanlar her zaman Allah'a muhtaçtırlar (Fâtır, 35/15). Aşağıdaki beyitte Allah'ın kudretiyle yanan bir âşık olan Yunus Emre, kendisini sonsuz kudreti bildiren denizdeki balık olarak düşünür. Balığın yaşamının devam etmesi için suda kalması gerektiğinden hareketle

Allah'a her daim muhtaçlığına da gönderme yapar. Sudan çıkmış balık tamlamasıyla irsâl-i meseli gerçekleştirir:

*Senün 'ıskun deniz ben bir balıkcak
Balık sudan çıka hemen ölidür (50/4)*

Tasavvuf görüşünde aşk dört çeşittir. Hakiki aşk, mecazî aşk, doğal aşk ve uzrî aşk. Hakiki İlâhî aşk, mecazî; başlangıçta beşeri aşk olup insanın insanı veya diğer varlıkları sevmesi, bunun üst noktasında yaratılanları İlâhî gücün güzelliği olarak görüp bağlanması, doğal; İlâhî kaynağa bağlanmayan avamın sevgisi, uzrî; gayesi vuslat olmayan, âşığın sevdiği için canını feda etmesi sonucunda sevgiliden ziyade ona duyduğu aşkı, ıstırabı sever hale gelmesidir. Bu görüşte Allah'ın huzur bulmak için insanlara eşler yarattığını, birbirlerinin kalplerine sevgi ve merhamet yerleştirdiğini bildiren (Rûm, 30/21) ayet mealinden hareketle aşkın her türlü kutsaldır (Uludağ, 2005, s. 49, 109, 239, 365). Yunus Emre aşağıdaki gazelinde aşkı; kararsız ibaresinin çelişkili, ikilem yaşayan anlamından hareketle dalgalı denize benzetmiştir. Beytin ikinci mısraında Allah'ın gücünü bildiren denizi çeşitliliği ihtiva etmesi sebebiyle dünyaya, ondaki balığı da dünyalık arzulara teşbih ederek okuyucusuna aşk konusunda tereddüt etmemesini, sonunda İlâhî aşka ulaşabileceği için *yüzdüm yüzmedim* demeden canını aşka adamasını öğütler:

*'Işk bi-karâr denizdür cânunu 'ıška yüzdür
Denizde bahri vardur yüzdüm yüzmedüm dime (336/3)*

Kur'an beyanında yerde ve gökte bulunan tüm canlılar ve meleklerin kibirden uzak durup Allah'a itaat ettikleri bildirilir (Nahl, 16/48-49). Yine Kur'an'da itaat görevinin, bir takım sorumlulukların göklere, yere ve dağlara teklif edildiği ancak onların Allah'ın ululuğu karşısında yaratıcılarına tam anlamıyla itaat edemeyecekleri için çekindikleri beyan edilir (Ahzâb, 33/72). Yunus Emre, ayetlere tedâî ile Allah'ın yüceliği karşısında karlı dağların parçalandığını söyler. Allah'ın muktedirliğini/Kadîr sıfatını anlatan denizlerin bu aşk neticesinde coşup umman olduğunu anlatır. İlâhî aşkın kutsallığına gönderme yapar:

*Eridi karlı taglar zerre zerre
Deniz 'ummân olupdur 'ışk elinden (245/4)*

Tasavvufî görüşte üçler olarak bilinen biri kutup ikisi imamdan oluşan, cinsiyetleri belirsiz üç büyük ermiş söz konusudur. Allah adına mülk ve melekût âlemini muhafaza ettikleri düşünülen bu üçlerden kutup, âlemin merkezinde yer alır. Sağdaki ve soldaki imamların görevi; melekût âlemini korumaktır. Günümüzde pek çok belde ve şehir ismini bu üçlerden almıştır. Ayrıca tasavvuf eğitiminde Mevlevî ve Bektaşîlerde belli aşamaları geçen dervişlere kuşak bağlama töreni ritüeli vardır. Güven ve sadakatin simgesi olan bu kuşakla dervişler öğrendikleri bilgileri halka aktarmak amacıyla seyahate çıkmaya ruhsat alırlar (Uludağ, 2005, s. 71, 367). Bunun yanında hayatlarını masivâdan arındıran dervişler için en iyi dost Allah'tır (Nisâ, 4/45, 123, 173; Ahzâb, 33/17). Ayrıca kadim dönemlerden itibaren insanlar, kutsal kitaplar aracılığıyla cenneti ulaşılması zor ama oldukça güzel; cehennemi ise katmanlı yedi kısımdan oluşan ceza yeri olarak düşünmüşlerdir. Yunus Emre, aşk kuşağını kuşanıp dosta varılacağını söyler. Çünkü doğru yolda çabalayan insanların, birliğe şahit olacaklarını anlatır. Ardından denizin Vahdet'e ve üçün melekût âlemine çağrışımıyla aşk şehrine üç yüz deniz geçenlerin yedi cehennem bulacağını bildirir:

*‘İşk kuşagın kuşangıl dostun yolını vargıl
Mücâhede çekersen müşâhade idesin*

*Bundan ‘ışkun şehrine üç yüz deniz geçerler
Üç yüz deniz geçübün yidi Tamu bulasın (242/3-4)*

Kur’an’da gökler ve yerler, gece ile gündüz, denizde yüzen gemiler vesilesiyle insandan bir yaratıcının varlığına inanması gerektiği bildirilir (Bakara, 2/164; Yûnus, 10/22). Yunus Emre aşağıdaki şiirinde gemiyi donanımlı ekipten oluşan mürettebatından dolayı bir mürşidin önderliğinde İlahî aşka ulaşmak isteyen tarikat grubuna benzetmiştir. Geminin denizde dolaştığını, suya battığında amaca ulaşmada başarısız olunmayacağını, aşka çabalanması gerektiğini telkin eder:

*Gemi denize girdi bir zamân cevân urdı
Bir gün gemi gark oldu bozdum bozmadum dime (336/4)*

Tasavvufi görüşte mutlak varlığın yeryüzünde tecellisi olan deniz ve dalga anlamına gelen mevc; vahdet denizinin dalgaları arasındaki ilişki din dilinde sembollerle anlatılan hususlardandır (Uludağ, 2005: 246). Denizde hakikatler içinde dünyalık unsurlar olan *balıkların* gezindiğini bildiren Yunus Emre, Allah’ın kâinattaki yansımalarına kapıldığını ifade eder:

*Denizde hakâyıklar cevân urur balıklar
Yûnus deniz mevcine taldum talmadum dime (336/5)*

Muhabbet ve sevgi anlamına gelen aşk; tasavvufi görüşe göre kâinatın, yeryüzündeki canlılığın oluşumunun tezahürüdür. En güzel isimlere sahip (A’râf, 7/180; İsrâ, 17/110; Tâ-hâ, 20/8; Haşr, 59/24), yarattıklarını ve insanı da en güzel yaratan Allah (Secde, 32/7; Tegâbün, 64/3), tüm güzelliklerin kaynağı ve yaratıcısı (Haşr, 59/24) olması sebebiyle aşkın da mazharıdır. Dolayısıyla kâinatta var olan nesne ve varlıklar Allah’ın kudretinden aldıkları güzellikleri yansıtırlar. Sûfiler aşkı sevgi piramidinin en üst noktasında değerlendirirler. Yedi aşamada toplanan sevgi piramidinin dördüncü noktasına mahabbet denilir. Bu noktaya ulaşan sûfi kötü huylardan arınmış, güzel hasletlerle donanarak sevgililiğe layık olmuş, ona yaklaşmıştır (Uludağ, 2005, s. 49). Sevgiliye yaklaşma her ne kadar mecazî manada olsa da Kur’an’da Allah’ın yeryüzüne hâkimiyetini bildiren *arş’a kurulmuştur* Tâ-hâ suresi 5. ayet meali doğrultusunda *arş*’ın yükseklik, üstünlük anlamına kinâye ile herhangi bir yapının en üst noktasını kuşatan demektir (Yazır, 2008, 4/204-210). Yunus Emre’nin benem redifli gazelinin üçüncü beytinin ilk mısraında *denizden su alıp suyu göklere verdiği* zikredilmektedir. Bu husus sözlükte devr; bir eksen veya yörünge üzerinde dönme, herhangi bir emaneti sahibine geri verme demektir (Devellioğlu, 2007, s. 181). Sûfi dilinde ise Vahdet; Bir’den gelen çokluğun tekrar aslına rücu etmesidir (Uludağ, 2005, s. 105). Yunus Emre, yerin, göğün aşkla durduğunu aşksız hiçbir var olanın yaratılmadığını anlattıktan sonra aşk denizi olup Allah’ın kudretini ifade eden denize daldığını dile getirir. Ardından dünyanın dönmesine de kinâye her var olanın tekrar Allah’a döndüğünü ifade eder. Bulutları seyredip gökyüzünün en üst noktasına ulaştığını, Allah’a yakınlaştığını anlatan Yunus Emre, Hak yolunda geçirdiği aşamaları bizlere tasavvuf diliyle aktarır. Yunus Emre’nin Türk edebiyatında ilkin oluşturduğu kendisini aşk denizine dalan olarak teşbih etmesini daha sonraki yıllarda mutasavvif şairler de şiirlerinde kullanmışlardır (Nalçacıgil Çopur, 2021, s. 46).

*Yir gök tolu bu ‘ışk durur ‘ışksuz hiç nesne yok durur
‘İşk bahrisi olubanı denizlere talan benem*

*Deniz yüzünden su alup sunı virürem göklere
Bulutlayın seyrân idüp 'Arş'a yakın varan benem (177/2-3)*

Felsefi olarak dinî söylem konusunda oldukça yayınlık kazanmış bir yaklaşım vardır. Bu yaklaşım, buluşma mantığı adıyla isimlendirilir. Buluşma mantığı; doğrudan doğruya yaşanan, bilinen psikolojik yöntemlerle tahlili mümkün olmayan, Tanrı ile buluşmanın/vusûl, bazen birleşme/ittihad, yakınlaşma/kurb ve bazen de kaynaşma/hulûl terimleriyle anlatılmaya çalışılan sūfinin ibadet anında yaşadığı bir takım tecrübelerini ifade etmesidir (Koç, 2017, s. 184). Yunus Emre'nin oldum gazelinin ilk üç beyti buluşma mantığının deniz ile aktarımıdır. O, aşkın denizine girip balıklarla yüzdüğünü aktarırken Kur'an'dan esinlenmiştir. Nitekim ilk beyitte geçen Hızır; Hz. Musa döneminde yaşayan, Allah tarafından kendisine hikmet verilen, âb-ı hayâtı içip ölmezliğe kavuştuğuna inanılan, peygamber veya veli olduğu düşünülen kişidir (Zavotçu, 2013, s. 340). Hızır, Kur'an'da ismi zikredilmemesine rağmen müfessirler tarafından Hz. Musa'nın yanındaki gençle ilim kazanmak için yaptığı yolculukta karşılaştıkları kişidir. Kehf suresi 60-66. ayetlerin bildirdiğine göre Hz. Musa yanındaki gençle yolculuğa çıkarlar. Musa gence iki denizin birleştiği yere kadar durmayacağını söyler. İki denizin birleştiği yere gelince yanlarına azık olarak aldıkları balığı orada unuturlar. Hz. Musa ve yanındaki genç yolculuklarına devam ederler. O bölgeden uzaklaştıklarında Hz. Musa gence balığı yiyebilecekleri zamanın geldiğini bildirir. Ancak genç Musa'ya balığı iki denizin birleştiği yerde unuttuğunu ve balığın şaşılacak şekilde denize kayıp gittiğini haber verir. Bunun üzerine geriye doğru tekrar iki denizin birleştiği noktaya gelirler. Orada kendisine İlâhî lütuftan ilim verilen Hızır ile karşılaşır. Hz. Musa, Hızır'a ilim öğrenmek amacıyla kendisinin öğrencisi olmak istediğini belirtir. Hızır, olayların iç yüzünü bilemeyeceği işlerde Musa'nın sabredemeyeceğini söylemesine rağmen Musa sabırlı olacağını bildirerek Hızır'la yola koyulurlar. Kur'an'da beyan edilen bu kıssa IX. yüzyılın başlarında özellikle tasavvufi çevrede çok ilgi görmüştür. Tasavvufi yorumda Hızır; mürşidi, Hz. Musa müridi temsil etmektedir (Uludağ, 1998, s. 17-409). Günümüzde yalnız halk deyişlerinde kullanılan Hızır gibi ibaresi Yunus Emre'nin dilinde *aşk, deniz, bahr* ve *bahrî* kelimeleriyle kullanılmış, yukarıdaki ayet meallerine telmih yapılmasını sağlamıştır (Kurnaz, 1998, s. 17-411). Yunus Emre *aşk denizinde* balıklarla yüzüp Türk kültürü ve Kur'an ayetlerinden hareketle Hızır'la denizleri dolaştığını söyler:

*Girdüm 'ışkun denizine bahrileyin yüzer oldum
Geşt idüben denizleri Hızır'layın gezer oldum*

Yunus Emre'nin dinî tecrübesini anlatmaya devam ettiği gazelinin bu beytinde zikredilen *cemâl*; Allah'ın mutlak güzelliğini ifade etmek için kullanılan tasavvufi bir ıstılahtır. Tasavvuf erbapları *cemâli*; Allah'ın güzelliği ile zatına tecelli etmesi olarak yorumlarlar. Tecelli ise iki çeşittir. Kulun Allah'a yaklaşması ve Allah'ın kuluna yaklaşması şeklindedir. Kulun yakınlaşmasında her türlü varlık âlemi yok olur. Allah'ın kuluna yakınlaşmasına aracı olan tecellide her zerrede Allah'ın zuhur etmesi söz konusudur (Uludağ, 1993, s. 7-296). Yunus Emre mutlak güzelliği düşte gördüğünü yaz ve kış çok aradığını söyleyerek önce tecellinin ilk çeşidine gönderme yapar. İkinci mısradaki dağda taşta bulamadığı için denizleri süzdüğünü ifade eder. Böylece tecrübelerinde tecellinin ikincisinin gerçekleştiğini bildirir:

*Cemâlünü gördüm düşde çok aradum yayda kışda
Bulımadum tagda taşda denizleri süzer oldum (222/2)*

Yunus Emre şiirlerinde veciz üslubuyla edebî sanatları da çok güzel uygulayan bir şairdir.

Onun şiirlerinde *gönül*; bazen arkadaş, sırdaş, dost olurken *gönül* tahtının sahibi Allah'tır. Dolayısıyla gönlün kırılması dünya ve ahirette de mutsuz olunacağına delalettir (Onat Çakıroğlu, 2013, s. 1). Ayrıca klasik Türk edebiyatında Allah'ın gönüllere sevgi bıraktığını (Meryem, 19/96; Rûm, 30/21; Mümtehine, 60/7) bildiren ayet doğrultusunda bir kutsî hadiste de “Ben, yerime ve göğüme sığamam, ama mümin kulumun kalbine sığarım.” (Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, 2/195) buyrularak iman kardeşliğinin güzelliği bildirilmekte ve gönül almanın önemi belirtilmektedir. Bu beyitte şair teşhis sanatıyla balığa doğru yolu göstermesini sorduğunu, onun da uzaklarda olmadığını söylediğini bildirir. Yunus Emre'nin yaptığı iş aynı zamanda balıktan aldığı alınan cevaptır. Kırık gönüllere girip o gönülleri yaptığını anlatır. Tenâsübü ve teşhisi uygularken yukarıdaki kutsî hadise de tedâide bulunur:

*Sordum deniz balığına irak degül salığına
Girdüm gönül sınıgına gönülleri düzer oldum (222/3)*

Kur'an, ilk açılacak yer anlamına gelen Fâtiha suresi ile başlar. Surenin ilk ayeti ise besmeledir. Besmele be sesi (ب) ile yazılır. Besmele/bismillâh ibaresindeki be harfi; bir fiille anlam ilgisi kurmak şartıyla bitişmiş olup yapılan tertemiz amelleri, taatleri yerine getirmeye Yüce Allah'ın ismi ile başlarım demektir (Râzî, 2008, 1/3). Ayrıca surenin ilk üç ayeti, insanlara Allah'ı güzel isimleri ile tanıtan duadır (Işık, 1995, s. 12-252). Yine Kur'an ayetleri doğrultusunda insan aciz varlıktır (Nisâ, 4/28). Yunus Emre ayetlerden esinlenerek eğer bin yıl Yüce Allah'ın vasfını beyan etmek istese bir zerresini bile anlatamayacağını dile getirir. Deniz kelimesini tasavvufî görüşte Allah'ın kudretini ifade eden anlamıyla kullanır. Yüz bin denizin bir zerresini, bir noktasını dahi açıklayamayacağını bildirir, ilgili ayetlere tedâide bulunur:

*Bin yıl eger vasfın diyem bir zerresin düketmeyem
Bir katrede yüz bin deniz bir noktasın şerh itmeyem (183/1)*

Sayı sembolizmi; insanlık tarihi kadar eski olup ihtiva ettikleri anlamlar doğrultusunda din, mit, kültür, sanat ve geleneğin ifade edilmesinde kullanılmıştır. Sayılara yüklenen nicelik, sembolik, ontolojik ve metafizik anlamlar dinî metinlerde sıkça rastlanan husustur. Mitolojik inanışlarda özellikle yedi kat göğün yanında yedi kat cehennem, kötülükler, yedi iklim, yedi yıldız, yedi gün, yedi gece ve yedi rengin insan vücudunda bulunduğu inanış söz konusudur. Ayrıca yaşam ve insanın birbirine bağlı âlem, insan, vücut, can, ilim, akıl ve aşk kavramlarından oluştuğu bildirilir (Önal Kılıç, 2018, s. 114-129). Kur'an'da ise Adn cenneti (Kehf, 18/31), Firdevs cenneti (Kehf, 18/107; Mü'minûn, 23/11), Na'im cenneti (Hac, 22/56; Lokman, 31/8; Sâffât, 37/43; Vâkı'a, 56/10-12; 88, 89; Kalem, 68/34; İnfitâr, 82/13; Mutaffifin, 83/22) beyan edilmesine rağmen cehennemin sayısı bildirilmemiştir. Ancak cennetle cehennem arasında yüksek bir tepe anlamına gelen A'râf, bu surenin 45. ayetinde bildirildiği üzere Kur'an'ın yedinci suresine isim olmuştur. Mezkûr surede cehennem ehlinin durumu **Cehennemlikler de cennetliklere, “Ne olur, sudan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bizim üzerimize akıtın” diye çağrışırlar. Onlar, “Şüphesiz, Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır” derler.** şeklinde tasvir edilir (A'râf, 7/50). Yunus Emre, yukarıdaki ayete tedâi ile insan vücudunda bulunduğu inanan, yaşamla arasındaki bağı oluşturan yedi sayısının önemine ve yeryüzünün yedi denizden oluştuğuna dikkatleri çeker. Yedi cehennemin bir aha, sızlanmaya katlanmadığını bunun karşılığında yedi denizin aşk ateşini söndüremediğini anlatır. Tezat sanatını da gerçekleştirir:

*Yidi Tamu bir âha katlanmaya
Yidi deniz 'ışk odın söndürmeye (326/2)*

Hız. Peygamber'e indirilen Kur'an'a inanmayan müşrikler, onun öncekilerin masalları gibi uydurma olduğunu söylemişlerdir (En'âm, 6/25). Bunun üzerine Kur'an'ın Hak katından indirildiği, insanların ona bir benzeri sureyi getiremeyecekleri beyan edilmiştir (Bakara, 2/23). Böylece insanlardan Kur'an'ın hakiki bilgi olduğuna inanmaları, doğru yolu bulmaları istenmiştir. Kur'an'ın kaynağını bildiren ayet mealinde ise bu husus teşbihle şöyle beyan edilmiştir: **De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave etsek (denizlere deniz katsak); Rabbimin sözleri tükenmeden önce denizler tükenirdi."** Ayette Allah'ın ilmi karşısında yeryüzündeki tüm denizler mürekkep olsa bir o kadar da deniz ilave olursa bile insan hafızasına göre sonsuz olan denizlerin tükeneceği bildirilir (Kehf, 18/109). Yunus Emre yukarıdaki ayetlerden ilhamla okuduğu kitabı kalemin yazmadığını yedi deniz mürekkep gibi kullanılsa dahi Allah'ın kelâmını anlatmada denizlerin yetmeyeceğini anlatır. Böylece beyitte kullandığı *yazmadı, mürekkep, yitmeye* ve *deniz* ibareleriyle yukarıda bildirilen Kehf suresinin ilgili ayetini okuyucusuna mazmûn olarak sunar:

*Ben bir kitâb okıdum kalem anı yazmadı
Mürekkep eylerisem yitmeye yidi deniz (106/7)*

İslâm bilginleri ve düşünürleri, Kur'an beyanında yedi kat göklerin ve yerin yaratıldığını bildiren ayetler doğrultusunda (Bakara, 2/29; Fussilet, 41/12; Talâk, 65/12; Müлк, 76/3; Nûh, 71/15) yedi sayısına yoğunlaşmışlardır. Yeryüzünde bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyip niteleyen fiziksel, ekonomik, biyolojik insanî ve siyasal gerçekliklerin tümü olarak tanımlanan coğrafya, İslâm düşünürleri tarafından yedi bölgeye ayrılarak anlatılmıştır. Yedi bölge/yedi iklim ile yaşam faaliyetleri çerçevesinde dünyanın evrensel bir bütün olarak ele alınması kast edilmiştir. İbn Sînâ, Râzî, Cürçânî ve İbn Haldun gibi âlimler eserlerinde yedi bölge/yedi iklimde yedi denizin olduğunu bildirmişlerdir. Bu yedi deniz; Rum, Sakaliyye, Gerdan, Kulzum, Pars, Sind ve Hint denizleridir (Tan, 2020, s. 186-187). Âlimlerin bu bildirimleri edebiyata da yansımış ve Yunus Emre'nin şiirlerinde de zikredilmiştir. Aşağıdaki gazelin ilk beytinde aşk ateşi canına düştüğünden beri yanan Yunus Emre, yedi denizin suyunun susuzluğuna kâfi gelmediğini anlatır. Daha sonra susamış âşık canına yedi denizin suyunun ne yapacağını sorar, istifâm sanatını uygular. Aşk ateşinin anlaşılması için şeyhinin yüzünü görmesinin, ona baş indirip saygı duyulmasının gerekliliğinden söz eder:

*İşk odı düşdi cânuma yakup beni yandurmaga
Yidi deniz suyu yitmez susalıgum kandurmaga*

*Yidi deniz suyu n'ider susamış 'âşık cânına
Şeyhüm yüzi gerek bana gördükde baş indürmege (329/1-2)*

Tasavvufta yedi katmanlı aşk piramidinin beşinci çizgisi şağaf; kalbi parçalayan ve yakan ateşli sevgidir. Şiirde geçen *harâbât* ise gönül anlamında nefsi arzuları silme, kötü istekleri harap etmek demektir. *Harâbât ehli* kendisini bu şekilde eğiten kişidir (Uludağ, 2005, s. 49-158). Yunus Emre sûfilikte *harâbât ehlinin* yolunun geçirdiği aşamaları tasavvuf dilinden aktarır. İlâhî aşka ulaşmada yedi deniz gördüğünü, birisinin ateşten olduğunu bildirerek aşk piramidine ve onun beşinci çizgisine göndermede bulunur:

*Yidi deniz gördüm anda birisi oddandı
Bu harâbât ehliniün dirler yolu andan geçer (67/4)*

Irmaklar, kâdim dönemlerden itibaren insanların yerleşim yeri ve ulaşımında da faydalanılan coğrafi bölgelerdir. Dünya'da kara parçalarına hayat veren dört büyük ırmak vardır. Bunlar: Nil, Amazon, Yang-Çe ve Obi-İrtiş'tir (<https://dünyadakiönemlinehirler>). Toplumu çok iyi gözlemleyen Yunus Emre insanları erdemli davranışlarda bulunmaya sevk eder. Bunun için Allah'ın rızası doğrultusunda yaşamayı nasihat eder. Aşağıdaki manzumede

Allah ile olunmadığı takdirde yedi denizin ve dört ırmağın dahi insanları temizlemeyeceğini anlatır, deniz ve ırmakların sayısı hakkında da bilgi verir:

*Yidi deniz ü dört ırmak seni mismil eylemeye
Çünkü işün o Hakk'ıla olmadısa kaldun ırak (128/6)*

Dünya'nın oluşumu hakkında jeologlardan edindiğimiz bilgilere göre Güneş sistemi ilk aşamada büyük boyutta dönen toz ve gaz bulutundan müteşekkildir. Bu toz ve gaz bulutunun oldukça düşük yoğunlukta -263 ° olduğu tahmin edilmektedir. Çökme başlamadan önce Güneş sistemini oluşturan bu bulut, birkaç ışık yılı çapında küresel bir bölgede yayılıdır. Hidrojen, helyum ve daha ağır elementlerden oluşan bu bulut kütledeki ağır elementlerle küçük toz zerrecikleri çarpışarak köpük gibi bir araya toplanır. Çarpma ve birleşme işlemi, birkaç yüz km. çapında levhalar oluşuncaya kadar devam eder. Köpüklü levhaların kısmen ergimesi sonucunda ise sular oluşur. Yeryüzünü oluşturan bu levhaların, Dünya henüz tam şeklini almadığı için sürekli hareket halinde olduğu tahmin edilmektedir. Hareket halindeki levhalardan ağır olanları alta girerek kazık şeklinde dağlar meydana gelmiştir. Bu durumda suda hararet oluşarak duman çıkmıştır. Gelişen dumanlar kabarak yükseldiğinde gezegenler oluşmuştur (Bayram, 2009, s. 57). Bu bilgiler Kur'an'da Fussilet suresi 41. ayet mealinde *Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "İsteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de, "İsteyerek geldik" dediler.* şeklinde beyan edilmektedir. Jeolojik bilgilerden ve ayetten öğrendiklerimiz neticesinde Yüce Allah'ın sınırsız gücüyle yaratılan kâinatta önce sular oluşmuş, o denizköpüğünden de dağlar yeryüzüne kazık gibi çakılmıştır (Nebe', 78/6-7). Yunus Emre, aşağıdaki şiirinde bilimi ve ayetleri destekleyerek Allah'ın cevherinden yeryüzünde önce denizlerin yaratıldığını bildirir. Toz ve gaz bulutunu denizköpüğüne teşbih ederek dağların yeryüzünü sağlamaştırdığını anlatır:

*Yidi deniz yarattı ol gevher tamlasından
Tagları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden (249/3)*

Tufan hadisesi, Ahdi Atık ve Kur'an-ı Kerim'deki (Hûd, 11/44) beyanlarından farklılık göstererek çeşitli kültürleri etkileyen bir konudur (Harman, 2012, s. 322). İnsanların merakı neticesinde kültürleri etkileyen varlık, inanç, Tanrı ve tufan gibi dinî kıssalar, sûfîlerin öncelikle halka anlatmak istediği konulardandır. Onlar bu tür aşkın konularla, olayları özellikle vecd halindeyken sembolik ya da mecazî dille ifade ederler. Böylece kâinatın her zerresinde Allah'ın birliğine ve her eylemin Allah'ın hükmüyle gerçekleştiğine şahit olduklarını bildirirler (Koç, 2013, s. 22). Klasik Türk edebiyatında inanmayanların helâk olduğu Hz. Nuh'un peygamberliği döneminde vuku bulan tufan hadisesi; gam, keder, deniz, denizcilik ile ilgili terimlerle tenâsüb, iyi, kötü, fenalık, darlık ifade etmede kullanıldığında ise tezat sanatı gerçekleştirilerek karşımıza çıkmaktadır (Pala, 2012, s. 41-323). Yunus Emre, benem redifli gazelinin aşağıdaki beytinde yeri yaratıp onun üstüne göğü tutacak, mutlak varlığın tecellisi olan ulu denizin dalgalanması sonucunda Nuh tufanını gerçekleştirdiğini bildirir. Böylece her işin hükümdarının Allah oluşuna şahitliğini tufan hadisesi üzerinden anlatır:

*Ben bu yiri yaradıcak yir üstüne gök turıcak
Ulu deniz mevc urıcak Nûh'a tûfân viren benem (195/2)*

Her eylemin Allah'ın izniyle olduğunu anlatan Yunus Emre'nin aşağıdaki beyti bize Kur'an'da Hz. İsa'nın doğumu ve onun duasını çağrışım yapmaktadır. Allah'ın mucizesiyle hamile kalan, bakire Meryem, insanlardan uzak nehir kenarına çekilmiş (Meryem, 19/22-23), doğum sonrasında da kendisine konuşmamasını beşikteki çocuğu işaret edip onun konuşacağı bildirilmiştir (Meryem, 19/26). Bunun üzerine insanların Meryem'i kınamaları karşılığında henüz yeni doğan çocuk Hz. İsa annesini doğrularak konuşmuştur (Âl-i İmrân, 3/45-46; Mâ'ide, 5/110; Meryem, 19/29). Yunus Emre her olayda Yaratanın gücü

olduğunu, basiret sahibi kişilerin bunları hissedebildiğini aşağıdaki şiiriyle anlatır. Yukarıdaki ayetler doğrultusunda *deniz*, *İsa*, *dua* kelimeleriyle ilgili kıssayı insanlara aktarır:

Deniz kenârında ova kuyuda işleyen koga
‘İsâ ağzındağı du‘â oluban ben işe geldüm (224/7)

Şairin olgunlaşma dönemini anlatan bu beyitte; göl, deniz ve ırmak ibareleriyle tenâsüb sanatı uygulanmıştır. Yaratılıştaki her insan Allah’ın kudret tecellisinden bir parçadır. Bir nefis terbiyesi olan tasavvufî eğitim, velî kişiye intisap edilmesiyle başlar. O kişilerin telkinleri, dersleri vesilesiyle nefsi arzularından uzaklaşmayı becerebilen insanlar belli aşamalardan geçtikten sonra aldıkları eğitimi halka sızdıran mürşit olurlar. Bu eğitim zinciri onların yetiştirdikleri ile dört yana yayılır, halkaları genişler (Levend, 1971, s. 162). Yunus Emre, bu beytinde Allah’ın nurunun tecellisi olan insanın Yaraticının izini taşıyan göl ile ilişkilendirir. Erenlerin bakışı sayesinde deniz olup dört tarafa yayıldığını bildirir:

Bir gölidüm kıldı erenler nazar
Deniz oldum dört yana ırmagıla (298/7)

Kur’an dilinde doğruyu yanlıştan ayıran, peygamberler aracılığıyla kitap gönderildiği halde akıllarını kullanmayıp iman etmeyenler, kendilerine zulüm yapanlar olarak nitelendirilir (A’râf, 7/23). İman eden kimseler ise canları, malları onlara verilecek cennet karşılığında Allah tarafından satın alınan ve bu alışverişten dolayı sevinmesi gerekli kişiler olarak beyan edilir (Tevbe, 9/111). Bu durumda âlemlerin Rabbi dilediğini aziz eden, dilediğini ise zelil eden (Âl-i İmrân, 3/26), doğru yola gelecekleri en iyi şekilde bilen Allah’ın kalplerde iman nurunu yalnızca nasip ettiği kimselere verdiği bildirilir (Bakara, 2/272; Kasas, 28/56). Yunus Emre, deniz kelimesinin tasavvufî anlamından hareketle her işte kudret sahibi Yüce Allah’ın dilediği kişilerden bazılarını gücüne tanık ettirdiğini, bazılarının dumanın renginden kinâyeye zulmette kaldığını anlatır. Tevbe suresi mezkûr ayetten ilhamla iman edenlerle güzel ticaretin yapıldığını imâ eder:

Kimün denize gider kimün tütünü tüter
İsmün disen ne durur hoş bâzârun var senün (147/6)

Aristoteles, edebiyatta ve sanatta her yapının iyi ve kötü taklitten oluştuğunu bildirir. O, şiirin diğer bilim dallarından daha felsefî olduğunu savunur ve kökeninin doğa olduğunu belirtir (Aristoteles, 10.yy/2020: 6, 50). Müslüman düşünürler de onun bu düşüncesini İslâm ile bütünleştirmişlerdir. Bu durumda kâinat basiret sahibi kimseler için her zerrede Yüce Allah’ın ayetlerini barındıran, hayranlıkla seyredilmesi gereken âdeti bir açık hava müzesidir (Taşkent, 2012, s. 45). Nitekim Kur’an’da karada ve denizde gerçekleşeni bilen (En’âm, 6/59), insanları uygun rüzgârlar yaratıp denizde gemilerde dolaştıran (Yûnus, 10/22), denizlerden yiyecek ve değerli eşyalar yaratanın (Nahl, 16/14; Câsiye, 45/12) yalnızca Allah olduğu bildirilir. Yunus Emre ayetlerden hareketle tenâsüb sanatını gerçekleştirdiği manzumesinde akan denizde, rüzgâr neticesinde savrulan toz zerreciğinde, göllerde yaratılan sazlıklarda Allah’ın gücünü gördüğünü böylece yapılan evlerin de Yüce Yaraticının olduğunu anlatır:

Akup deniz olursın tagilup toz olursın
Göllerde sâz olursın yapılan evler senün (147/7)

Bulgular ve Tartışma

Yunus Emre, Anadolu’da Farsça’dan Türkçe’ye geçiş döneminin şairi olması sebebiyle klasik Türk edebiyatının da kurucusudur (Gölpınarlı, 1971, s. 5). Bu edebiyat çerçevesinde gerek Allah’ın ululuğunu gerek sûfinin tasavvufta yaşadıklarını en güzel ifade etmede kullanılan mekânı anlatan ibare denizdir. Nitekim deniz;

Allah'ın varlığına delil kozmik ayetlerden kabul edilmektedir (Gider, 2017, s. 23). Bu denli öneme sahip olan deniz; Yunus Emre'nin dilinde gerek Mutlak Varlık'ı gerek kendisinin yaşadığı dervişlik aşamalarını anlatmada kullandığı metaforik bir unsurdur.

Yunus Emre'nin yorumunda Mutlak Varlık'ı ifade etmede zikrettiği deniz; evrenin oluşumunda ilk oluşan coğrafik unsurdur. Dolayısıyla dalınması gereken aşkın mazharıdır. Böylece şair, aşkla dolu olan yer, gök ve bulutlarda da Allah'ın yaratıcı izini görebilmektedir. Bin yıl bile Allah'ın vasfını anlatamayacağını bildiren Yunus Emre, kendisinde bulunan aşk ateşini yedi denizlerin dahi söndüremeyeceğini ifade eder. Çünkü o dervişlikte aşk piramidinin beşinci çizgisinde kalbi yakan ateşli aşka tutulmuştur. Bu durumda örnek sûfi göl, ırmak ve deniz olup akmaktadır.

Bunların yanında Yunus Emre'nin deniz yorumu; Hz. Musa'nın Hızır ile buluşma noktası, Hz. İsa'nın doğumunun gerçekleştiği mekânlar olması sebebiyle kutsallığına vurgu yapılan, şairin de Allah'a yakınlaştığını bildiren yerdir. Ayrıca ünlü şair, manzumelerinde yedi anakarayı bağlayan yedi denizden de okuyucularına bilgi verir.

Sonuç

Yunus Emre'nin dilinden deniz tasavvurunun incelendiği bu makale ile öncelikle Yunus Emre'nin yaşadığı yüzyılda ilâhiyata özgü konularda insanlara bilgi verdiğini öğreniyoruz. Yaşadığı dönemde örnek bir Hak âşığı olan Yunus Emre, kalbi aşkla çarpan ateşli âşıktır. Onun dilinde İlâhî aşkı tanımlamada Kur'ân-ı Kerim'in kaynağını bildiren Kehf suresi 109. ayet meali doğrultusunda en güzel mekân denizdir. Bu bağlamda Yunus Emre, baştanbaşa sanat eseri olan kâinatta zerreden küle her yaratılanın Yüce Allah'ın izlerini taşıdığını bildirir. Bin yıl dahi olsa Allah'ın vasıflarını, kudretini anlatmaktan aciz olduğunu ifade eder. Böylece sonsuz güce, aşka her ne olursa olsun dalınmasını öğütler. Aştan yoksun kaldığında şair kendisini İlâhî rahmetten yoksun kalması nedeniyle sudan çıkmış balık olarak görür. Dolayısıyla şair manzumelerinde İlâhî aşkın kutsallığından hareketle şeriati gemiye, hakikati o geminin yüzmesini sağlayan deryaya benzetir. Kimi durumlarda gemi mürettebatından dolayı mürşit olur. Bu durumda gemideki yolcular, mürittir. Ayrıca Hz. Musa'nın Hızır ile karşılaştığı yerin deniz olması sebebiyle Yunus Emre'nin yorumunda aşk, deniz kelimeleri kullanılarak Hızır mürşidi, Hz. Musa müridi temsil eden semboller olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in bildirdiği bu kıssanın ötesinde Hz. İsa'nın doğumunda Meryem'in sulak bir araziye çekildiğine gönderme yaparak Yunus, ırmak kenarında beşikte konuşan Hz. İsa'dır.

Yunus Emre, okuyucularına kendisini miskin olarak tanıtır, mütevazılıkta bulunur. Oysa Yunus Emre, yeryüzündeki yedi deniz hakkında bilgi veren bilgidir. Bunun yanında evrenin oluşumunda önce denizlerin meydana geldiğini anlatır. Yoğuşma sırasında altta kalan daha katı maddelerin yeryüzünün sağlam durmasını sağlayan dağları oluşturduğunu ifade eder. Yunus'un bu şekilde yaşadığı dönemin birikiminden yola çıkarak ansiklopedik bilgiler verdiğini görmekteyiz.

Yunus Emre Kur'an ayetlerine ve hadislere atıfta bulunarak bir teşbih aracı olarak denizi şiirlerinde kullanmıştır. Yunus özellikle aşk denizine dalan dalgıç ve aşk denizinden çıktığında sudan çıkmış balık gibi kendi ruh halini tanımladığı şiirlerinde kullandığı teşbihlerle Türk edebiyatında belli başlı müşebbehün bihleri/kendisine benzetilen unsurları oluşturan bir şairdir. Gözlemlenen bu durum Yunus Emre'nin Türk edebiyatının kurucusu olduğunu bizlere tekrar bildirmektedir. O şiirlerinde teşbihin yanında tenâsüb, leff ü neşr, tezat ve teşhis sanatlarını da çok başarılı uygulamıştır.

Sonuç olarak döneminde insanları bilgilendiren Yunus Emre, Türk edebiyatının kurucusu, örnek bir mürşit, ender bulunan bir sûfi, eserlerinin müzikalite değeri oldukça yüksek bir güftekar olarak asırlarca Türk milletinin kalbinde yaşayacaktır.

Türk milleti, edebiyatı açısından bu denli önem arz eden, ekol olmuş bir şairin eserlerinde tüm tasavvufi istihlalar ve edebî sanatların araştırılması, bunların değerlendirilmesi klasik Türk edebiyatı çalışmalarına oldukça katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aclûnî, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed. Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs ammâ iştehere mine'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs. thk. Yûsuf b. Mahmûd el-Hâc Ahmed. Dımaşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, 2001.
- Açıkgoz, N. (2020). *Yûnus Deyü Göründüm*, İstanbul: Post Yayınevi.
- Akyüz Öztokmak, Ç. (2020). Eş benlik perspektifinden Yunus Emre'yi okumak: Bir ben vardır benden içeri. *Erdem*, 79, 21-40. Erişim adresi: <https://doi.org/10.32704/erdem.838412>
- Altun, S. (2020). Yunus Emre Divanı'nda sabır ve ahlak, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(3), 1673-1694. Erişim adresi: <https://dx.doi.org/10.46868/atdd.38>
- Aristoteles (2020). *Poetika-şiiir sanatı üzerine*. (Çev. A. Çokona, Ö. Aygün,). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi, 10. yy).
- Bayram, F. Ali (2009). *Mühendisler için jeoloji*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Buran, A. (1991). Yunus'ta hayvan adları ve fonksiyonları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 117-131. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdfdrq/D00903/1991_2/1991_2_BURANA.pdf
- Coşkun, O. (2018). Yunus Emre'nin şiiirlerinden Fransızca'ya uyarlamalar üzerine genel bir değerlendirme: Yves Régner'den uyarlamalar. *Türkçe Konuşurların Akademik Dergisi*, 5(3), 38-55. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkophone/issue/41938/506315>
- Çelepi, M. S. (2016). Türk mistisizm geleneğinde Yunus Emre'nin sırra ermesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17 (38), 111-134. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobbiad/issue/36454/413093>
- Çelik, E. (2007). Yûnus Emre'yle ölümsüzleşen Türk Dili. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 83-92. Erişim adresi: http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D02042/2007_1/2007_1_CELIKCE.pdf
- Çukurlu, T. (2013). Yunus Emre Divanı'nda gül etrafında oluşturulan teşbihler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 29-35. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23167/247456>
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Deveci, Ü. (2021). *Yunus Emre I. Cilt*. İstanbul: Ihlamur Yayıncılık.
- Diriöz, M. (2018). *Nisyâna düşen gölge*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2006). *Kur'ân-ı Kerîm Meali*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Doğru, F. (2011). *Yunus Emre Divanı'nda savaş ve askerlikle ilgili sözcükler*, X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi ve Bilgi Şoleni Bildirileri (Ed.) Boz Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Basımevi.
- Erdoğan, K. (2011). Sezai Karakoç'un aynasından Yunus Emre'yi seyretmek. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 106-120. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cbayarsos/issue/4067/53679>
- Gider, M. (2017). Bâkî ve Fuzûlî divanlarında deniz tasavvuru. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 22-36. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulliyat/issue/33689/373786>

- Gölpınarlı, A. (1971). *Yunus Emre hayatı, sanatı, şiirleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gürçay, S. (2017). Yunus Emre'nin mânâ denizine daldık şiirinin göstergebilimsel incelenmesi. *Aydın Türklük Dergisi*, 1, 23-37. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atb/issue/40092/476961>
- Harman, Ö.F. (2012). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Cilt 41* (s. 319-322) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Işık, E. (1995). Fâtiha Suresi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Cilt 12* (s. 252-254) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kaplan, M. (1955). Yunus Emre ve Nebatlar, *Türkiyat Mecmuası: Cilt 12* (s. 45-56) içinde, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Kaplan, K. (2018). Yunus Emre'nin Şiirlerinde İnsan ve Doğa. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 155-166. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erzisosbil/issue/37685/435957>
- Kaval, M. (2013). Yunus Emre ve Mevlâna'nın eserlerinde inan ve tekâmülü, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 101-122. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/202303>
- Kaya, D. (2009). *Yunus Emre ve seçme beyitler*. Sivas: Vilâyet Yayınları.
- Koç, T. (2013). *Varoluşun tanıkları*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Koç, T. (2017). *Din dili*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kotan, H. (2017). Yunus Emre Divanı'ndaki ayet ve hadis iktibaslarının söz dizimindeki yeri. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 48(2), 241-270. Erişim adresi: <https://doi.org/10.29288/ilted.340094>
- Köksal, F. (2014). *Yûnus Emre Divânı'nın yeni bir nüshası ve Yûnus'un yayımlanmamış şiirleri*. İstanbul: Kocav Yayınları.
- Köksal, F. (2017). Şiir mecmuaları ve cönklerde Yûnus. O. K. Tavukçu (Ed.) Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kurnaz, C. (2009). Bana Seni Gerek Seni. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15(39), 147-160. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2878/39635>
- Kurnaz, C. (1998). Hızır. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Cilt 17* (s. 411-412) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Levend, A. S. (1971). İslâm edebiyatın esasları ve kaynakları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 19, 159-194. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38363/444730>
- Mutlu, B. (2012). *Divân şiirinde deniz imgesi ve şiir öğretiminde kullanılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Nalçacıgil Çopur, E. (2021). Ümmî Sinan Divanı perspektifinden tasavvuf. *Pamaukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(42), 44-63. <https://doi.org/10.30794/pausbed.742805>
- Nehirler. (t.y.). *Nehirler wiki* içinde. 29/10/2021 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/En_uzun_nehirler_listesi adresinden erişildi.
- Onat Çakıroğlu, T. (2013). Yunus Emre Divanı'nda gönül. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 77-87. Erişim adresi: <https://doi.org/10.18037/ausbd.1053042>
- Önal Kılıç, S. (2018). Yedi Sayısının Kültürel Arkaplanı Çerçevesinde Garîbnâme Mesnevisi'nin Yedinci Bölümü Üzerine Bir İnceleme, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Araştırma Dergisi*, 28, 111-132. Erişim adresi: <https://hbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/2336>
- Öney, C. (1973). Yunus Emre'nin bütün şiirleri aruzla yazılmıştır, *İslam Medeniyeti Dergisi*, 3(34), 9-14. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/islammedeniyetidergisi/issue/62439/942619>
- Ospanova, G. (2016). Yunus Emre Divanı'nda Ölümü Güzelleştiren İfadeler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 41, 131-149. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdded/issue/23718/252640>
- Özçelik, M. (2010). *Bizim Yunus*. Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları.

- Özdemir, M. (2020). Yunus Emre’de Kozmolojinin Estetik Sunumu. *İttera Turca*, 6(3), 493-518. Erişim adresi: <https://doi.org/10.20322/littera.761586>
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pala, İ. (2012). Tûfan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Cilt 41* (s. 322-323) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Râzi, F. (2008). *Tefsir-i Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*. (Çev. S. Yıldırım, S. Kılıç, L. Cebeci, C. S. Doğru), İstanbul: Huzur Yayınevi.
- Saraç, Y. M. A. (2000). Tasavvuf Edebiyatında İçki Kavramına Giriş ve Yunus Emre Örneği, *İlmi Araştırmaları*, 10, 135-154. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsmiadeti/issue/6487/85877>
- Selçuk, B. (2008). Yunus Emre’de bakma ve görme biçimleri. N. Sağlam, Ö. Oğuz ve N. Uzun (Ed.), *Aksaray Üniversitesi I. Uluslararası Yunus Emre Sempozyum Kitabı* (ss. 116-124), Aksaray, Aksaray Üniversitesi Yayınları.
- Sevgi, A. (2012). Yunus Emre’de İnsan Sevgisinin Evrensel Niteliği Üzerine, *Turkish Studies*, 7(1), 99-103. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3182>
- Şanlı, İ. (2009). Yunus Emre’nin İnsana, İnsanlığa Bakışı ve Günümüze Mesajları. *Turkish Studies*, 4(2), 955-961. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.655>
- Şanlı, İ. & Dayanç, M. (2016). “Mehmet Kaplan’ın Yunus Emre’nin Şiirlerini Konu Alan Yazıları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, 11(20), 567-582. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9896>
- Şihyeva, S. (2017). Yunus Şiirinin Coğrafyası: Fiziksel ve Ruhsal Mekânlar. O. K. Tavukçu (Ed.), *Yûnus Emre Kitabı* içinde (s. 37-53) Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Tan, B. (2020). İslam kültüründe yedi iklim anlayışı ve manzume-i yedi iklim, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 184-198. <https://doi.org/10.47948/efad.794590>
- Taşkent, A. (2012). *Güzelin peşinde Fârâbî, İbn Sinâ ve İbn Rüşd’de estetik*. İstanbul: Klasik Yayınevi.
- Tatçı, M. (2007). Bu yolda acâib çok: Yûnus Emre’nin bir şiirinin yorumu. *Turkish Studies*, 2(4), 740-749. Erişim adresi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.203>
- Tatçı, M. (2008). *Yûnus Emre yorumları iştin ey yârenler*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2014). *Yûnus Emre Divân-ı ilâhiyât*. Ankara: Semih Ofset.
- Tatçı, M. (2019). *Aşktan söyler bu dilim Yunus Emre, Niyazi-i Mısri ve Türk İslam tasavvufu hakkında konuşmalar*. İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2020). *Yûnus’un denizinde*, İstanbul: H Yayınları.
- Tatçı, M. (2021). *Her genç bir Yûnus*. İstanbul: H Yayınları.
- Tavukçu, O. K. (2017). *Yûnus Emre kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Timurtaş, F.K. (1972). *Yunus Emre Dîvanı*. İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Tuncel, B. (1971). *Fransızca’da Yunus Emre*. Ankara: Başnur Basımevi.
- Uğur, A. (2020). Yûnus Emre *Dîvânı’nda* Hz. Âdem’in Yaratılışı Etrafında Gelişen Bir Anlatı Üzerine. *Mizanü’l-Hak İslâmî İlimler Dergisi*, 11, 323-331. doi: 10.47502/mizan.810705
- Uludağ, S. (1993). Cemâl. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Cilt 7* (s. 297) içinde. İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uludağ, S. (1998). Hızır. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi: Cilt 17* (s. 409-411) içinde. İstanbul; Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Ünver, İ. (2006). Yûnus Emre Üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 489-498. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16960/177115>
- Üstüner, K. (2008). XIV. ve XV. yüzyıl divanlarında tasavvuf, *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, XXVI(II), 271-294. Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16965/177182>
- Yazır, M. H. (2008). Hak dini Kur'ân dili, İstanbul: Huzur Yayınevi.
- Yeter, G. B. (2011). Ontolojik Analiz Metoduyla Yunus Emre'nin Bir Şiirinin İncelenmesi. *Mukaddime*, 3(3), 141-154. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mukaddime/issue/19674/210106>
- Yılmaz, Ö. (2013). Zaman ve mekânı aşan söylemleriyle Yunus Emre'de insan anlayışı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(Özel Sayı), 153-168. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ogusbd/issue/11004/131667>
- Zavotçu, G. (2013). Klasik Türk Edebiyatı sözlüğü. İstanbul: Kesit Yayınları.

Extended Abstract

Aim

It would be almost impossible to talk about God, theology, and abstract concepts that are far beyond human perception, without experiences in fakirism. In this context, *Yunus Emre's Divan* may be a valuable source to resort to since Yunus Emre is an exemplary Sufi and teacher communing with people during his lifetime. He informed the public by expressing his experiences in fakirism with various symbols. Therefore, scholars have performed nurturing studies about Yunus Emre so far; however, these works seem to miss sea imagery in his *Divan*. The sea is among the important, fundamental images of classical Turkish literature. In the Qur'an, the hadiths, and classical Turkish literature, the greatness and endless might of Almighty God are often similed with the sea. In addition, love, which is among the main subjects of literature, especially divine love, is similed with the sea by Sufi poets.

Design and Methodology

The present study, aiming to explore sea imagery in *Yunus Emre's Divan*, was carried out by employing a qualitative research design. In this regard, we initially attempted to identify what studies were previously carried out on *Yunus Emre's Divan*. Following a careful literature review, we concluded that sea imagery was never touched upon within Yunus Emre's poems. So far, only a study has semiotically analyzed one of his poems, "*Mana Denizine Daldık (Diving into the Sea of Spirit)*." During the research, the most reliable and well-informed academic search engines suggested that sea imagery has little been the topic of interest so far. A study discussed sea imagery through two non-Sufi poets, which made it clear the gap associated with sea imagery in the field. In addition, we encountered a thesis study reporting sea imagery in divan poetry, and its use in poetry teaching may be effective, especially in the field studies. Hence, we meticulously went through the aforementioned thesis to grab the idea of how the concept "sea" is discussed in classical Turkish poetry. Ultimately, the gap in the field motivated and led us to the conclusion that it is needed to concentrate on sea imagery. Although qualitative research offers flexibility to researchers, the scarcity of the relevant studies in the literature made us focus on *Yunus Emre's Divan*. We carefully reviewed it and recorded all poems where the word "sea" is used. We then determined that some of the couplets recorded are "*merhun couplets*" (a couplet whose meaning is completed with the couplet right below), which were also included in the study. Finally, we interpreted the poems in detail through the books and articles, fundamental sources of classical Turkish literature.

Findings

The results revealed that the famous teacher, accepted as one of the founders of Turkish literature, utilized the sea imagery in his *Divan* in two ways. The sea imagery was primarily discussed within the source of God's majesty and might, based on the 109th Verse of Sura Al-Kahf (Say, "If the sea were ink for the Words of my Lord, the sea would be exhausted before the Words of my Lord were exhausted, even if We brought the like thereof to replenish it). By emphasizing the vastness of the great body of water beginning at the end of the land, the sea was similed to the infinity of divine knowledge, as well as the perfect human being perceiving the manifestations in the world with the eyes of the heart. Thus, we may infer that Yunus Emre informed the public about the issues of God-universe, God-human relations, and theology at a time when the whole world needed intellectuals like him.

In addition, while explaining the theory of the unity of existence in Sufism, the sea is often cited as to symbolize God, the Absolute Body, and His eternal essence and rank. Moreover, Sufis resort to sea imagery as a symbol to express that existence is one and abundance remains visible. Therefore, truth-seekers see God as a sea and the universe as the waves of this sea.

We conceived of Yunus Emre's other sea imagery as geography, which is defined as all of the physical, economic, biological, human, and political realities characterizing a region or a country on the Earth. Other Islamic thinkers also describe the sea, meaning geography, by dividing it into seven regions; thus, it is meant to consider the world as a universal whole within the framework of living activities in seven regions/climatic zones. Scholars, such as Ibn Sînâ, Razi, Cürçânî, and İbn Haldun, often state in their works that there are seven seas in seven regions/climatic zones in the Earth: Greek Sakaliyye, Gerdan, Kulzum, Indian, Sind, and Indian seas. Such thoughts of the scholars were also reflected in literature and mentioned in Yunus Emre's poems.

Research Limitations

Qualitative research in social sciences may show situational and time-related limitations due to its dynamic nature; therefore, it may be challenging to determine such limitations. However, we may imply that the poet, accepted as one of the founders of classical Turkish literature, used sea imagery to describe the might of God in his *Divan*. In addition, we can assert that Yunus Emre, defining himself as poor, had such amazing intellectuality that he could refer to the seven seas on the Earth using the sea imagery.

Implications (Theoretical, Practical, and Social)

There are rather valuable studies on the poems of Yunus Emre, keeping his essence eternally in the heart of the Turkish nation with his poems. However, it still remains necessary to identify the missing subjects in the studies in classical Turkish literature. Readdressing *Yunus Emre's Divan* to uncover such gaps may enable one to understand Yunus Emre's world of ideas. In addition, we think that these studies bear importance in determining how the subjects examined in classical Turkish literature were discussed.

Originality

This paper, examining sea imagery in classical Turkish literature from the perspective of Yunus Emre, is deemed important in two respects. First, a relative competence in Yunus Emre's world of thoughts may be unique enough to serve for transferring his thoughts to younger generations. Second, this study can be considered exceptional to contribute to prospective studies in the field.

Araştırmacı Katkısı: Emel NALÇACIGİL ÇOPUR (%100).